

POSTANOWIENIE

Dnia 13 maja 2025 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt

w sprawie z powództwa H. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w B.
przeciwko P.G.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 13 maja 2025 r.,
skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi
z dnia 27 grudnia 2023 r., sygn. akt III APa 10/23,

- 1. odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania,**
- 2. zasądza od H. Spółki z ograniczoną odpowiedzialnością na rzecz P.G. kwotę 2700 (dwa tysiące siedemset) zł tytułem zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego z ustawowymi odsetkami z art. 98 § 1¹ k.p.c.**

[az]

UZASADNIENIE

H. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w B. wniosła o zasądzenie od P.G. kwoty 184 881,87 złotych z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia 11 marca 2022 r. do dnia zapłaty z tytułu odprowadzenia składki na ubezpieczenie społeczne oraz zaliczki na podatek dochodowy od osób fizycznych.

Wyrokiem z dnia 16 marca 2023 r. Sąd Okręgowy w Łodzi oddalił powództwo i orzekł o kosztach postępowania.

W sprawie ustalono, że H. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w B. zajmuje się sprzedażą hurtową odpadów i złomu, a także świadczy usługi związane między innymi z gospodarką odpadami, produkcją tworzyw sztucznych i wyrobów z tworzyw sztucznych. P.G. prowadził działalność gospodarczą od 2011 r. Strony nawiązały współpracę, w ramach której P.G. - jako przedsiębiorca mający własną działalność gospodarczą - zawarł umowę cywilnoprawną z powodową spółką. Przedmiotem umowy była obsługa handlowa klientów powodowej spółki kooperujących w zakresie obrotu odpadami, tworzywami sztucznymi i makulaturą. Wynagrodzenie było wypłacane pozwanemu na podstawie faktur VAT.

Na skutek pozwu P.G., Sąd Rejonowy w Białymstoku, wyrokiem z dnia 30 grudnia 2020 r., w sprawie VI P 309/18, ustalił, że strony łączył stosunek pracy w okresie od 14 stycznia 2015 r. do 15 lipca 2018 r. i na jego podstawie pozwany był zatrudniony na stanowisku przedstawiciela handlowego.

Apelacja H. spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w B. od tego wyroku została oddalona wyrokiem Sądu Okręgowego w Białymstoku z dnia 23 listopada 2021 r.

Powodowa spółka, po uprawomocnieniu się powyższego wyroku, sporządziła korekty faktur, korekty deklaracji do ZUS oraz naliczyła i opłaciła należności z tytułu podatku i składek na ubezpieczenia społecznie za cały okres zatrudnienia, finansując zarówno część, która obciążała spółkę, jak i część, która powinna być opłacona ze środków pracownika, czyli pozwanego. Obliczając wysokość składek i zaliczek na podatek dochodowy, spółka przyjęła, że kwota netto z faktur wystawionych przez pozwanego w spornym okresie jest kwotą brutto wynagrodzenia za pracę. P.G. wystąpił o zwrot podatku VAT za sporny okres i go otrzymał. Ma również nadpłacone składki z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej.

Sąd wskazał na treść art. 16 ust. 1e ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2025 r., poz. 350), zgodnie z którym „w przypadku stwierdzenia nielegalnego zatrudnienia w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 13 lit. a ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2022 r., poz. 690 i 830) lub zaniżenia podstawy wymiaru składek pracowników, składki na ubezpieczenia

emerytalne, rentowe i chorobowe od wynagrodzenia z tytułu nielegalnego zatrudnienia oraz od części nieujawnionego wynagrodzenia nie obciążają ubezpieczonego i opłacane są w całości z własnych środków przez płatnika składek”. Podkreślił, że w myśl definicji zawartej w art. 2 ust. 1 pkt 13 ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, nielegalne zatrudnienie lub nielegalna inna praca zarobkowa to:

1. zatrudnienie przez pracodawcę osoby bez potwierdzenia na piśmie w wymaganym terminie,
2. niezgłoszenie osoby zatrudnionej lub wykonującej inną pracę zarobkową do ubezpieczenia społecznego,
3. podjęcie przez bezrobotnego zatrudnienia, innej pracy zarobkowej lub działalności bez powiadomienia o tym właściwego powiatowego urzędu pracy.

Stwierdził, że o nielegalnym zatrudnieniu mowa jest nie tylko, gdy zostaje zawarta umowa cywilnoprawna - zlecenie czy umowa o dzieło, ale również wtedy, gdy zostaje zawarta umowa o współpracę z przedsiębiorcą, gdy w rzeczywistości jest to stosunek pracy.

Sąd zauważył, że sądy powszechne oraz Sąd Najwyższy uznawały za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego żądanie od pracownika zwrotu wypłaconego wynagrodzenia odpowiadającego kwocie zapłaconych składek i zaliczek na podatek dochodowy, czego przykładem może być postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2018 r., III PZP 3/18 (OSNP 2019 nr 4, poz. 49).

Sąd wskazał także na art. 26a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. Ordynacja podatkowa (jednolity tekst: Dz.U. z 2025 r., poz. 111), w myśl którego podatnik nie ponosi odpowiedzialności z tytułu zaniżenia lub nieujawnienia przez płatnika podstawy opodatkowania czynności, o których mowa w art. 12, 13 oraz 18 ustawy z dnia 26 lipca 1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych - do wysokości zaliczki, do której pobrania zobowiązany jest płatnik.

Sąd pierwszej instancji w podsumowaniu stwierdził, że skoro prawomocnym wyrokiem sądu ustalono istnienie stosunku pracy pomiędzy stronami, to powodowa spółka była zobligowana do uregulowania za cały sporny okres zaliczki na podatek dochodowy, zgodnie z art. 26a Ordynacji podatkowej, jak i składek na obowiązkowe

ubezpieczenia społeczne - w myśl art. 16 ust. 1e ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych.

Sąd Apelacyjny w Łodzi, wyrokiem z dnia 27 grudnia 2023 r., oddalił apelację pozwanej spółki od wyroku Sądu Okręgowego i rozstrzygnął o kosztach postępowania apelacyjnego.

Sąd Apelacyjny podzielił ustalenia faktyczne Sądu Okręgowego oraz jego ocenę prawną. Odwołał się do utrwalonej linii orzeczniczej, która eliminowała możliwość poszukiwania przez pracodawców zawierających pozorne umowy - ukrywające rzeczywisty stosunek prawny - ochrony w treści art. 8 k.p., uznając za sprzeczne z zasadami współżycia społecznego żądanie od pracownika zwrotu wypłaconego wynagrodzenia odpowiadającego kwocie zapłaconych następnie przez pracodawcę z jego środków należności z tytułu składek za ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne w części, która powinna być sfinansowana ze środków pracownika (art. 411 § 1 pkt 2 i art. 410 § 2 k.c. w związku z art. 300 k.p. i art. 87 § 1 k.p.). Podkreślił, że wyjątek w tym zakresie dotyczy jedynie takich sytuacji, w których to pracownik przy zawieraniu umowy dążył do redukcji obciążeń składkowych przez ukrycie rzeczywistego stosunku prawnego.

W skardze kasacyjnej od powyższego wyroku powodowa spółka zarzuciła naruszenie prawa materialnego przez jego błędną wykładnię i niewłaściwe niezastosowanie, a mianowicie:

1. art. 405 k.c. w związku z art. 300 k.p., wynikające z niedostrzeżenia przez Sąd Apelacyjny, że wypłata wyższego wynagrodzenia na rzecz pozwanego - przedsiębiorcy w stosunku do innych etatowych handlowców zatrudnianych przez powodową spółkę w latach 2015 - 2018 odbywała się w związku z obowiązkiem po stronie P.G. do odprowadzenia z uzyskanych od powoda środków składek ubezpieczeniowych i należnych podatków, co doprowadziło do powiększenia aktywów pozwanego w kapitale składek na ubezpieczenie społeczne, zdrowotne i zaliczek na podatek dochodowy przekazanych do Zakładu Ubezpieczeń Społecznych i Urzędu Skarbowego, gdzie dodatkowe przysporzenia pozostały również po spełnieniu przez powoda obowiązku zapłaty składek ubezpieczeniowych i zaliczek na podatek dochodowy w wyniku ustalenia istnienia pomiędzy

stronami stosunku pracy - w miejsce dotychczasowego samozatrudnienia pozwanego, przez co doszło do zubożenia powodowej spółki w zakresie tej części wypłaconego wynagrodzenia z okresu wykonywania przez pozwanego działalności gospodarczej, które zostało przeznaczone na odprowadzenie składek ubezpieczeniowych i zaliczek na podatek dochodowy oraz przysporzenia po jego stronie, którego dotychczas nie zwrócił; ponadto Sąd Apelacyjny nie dostrzegł, że korzyścią majątkową w rozumieniu art. 405 k.c. jest także przysporzenie, do którego dojdzie po zaktualizowaniu się prawa pozwanego do otrzymania świadczenia emerytalnego, co świadczy o realnym wpływie na stan majątkowy wzbogaconego P.G.;

2. art. 409 k.c. w związku z art. 410 § 1 i 2 k.c., przez ich nieprawidłowe niezastosowanie i niedostrzeżenie, że pozwany jest nadal bezpodstawnie wzbogacony o wartość zapłaconych następnie przez powodową spółkę jako pracodawcę z jego środków należności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, które powinny być sfinansowane ze środków pozwanego jako pracownika, a zewidencjonowanych na indywidulowanym koncie P.G., co ma bezpośredni wpływ na przyszłe świadczenia emerytalno-rentowe pozwanego i w jednakowy sposób odnosi się również do zapłaconych w całości za pozwanego składek na ubezpieczenie zdrowotne oraz odprowadzonych zaliczek na podatek dochodowy; korzyścią pozwanego jest to, że pomnożył swoje składki na ubezpieczenia społeczne oraz odprowadzone podatki, gdy tymczasem powinien był się liczyć z koniecznością ich zwrotu po dokonanych ustaleniach istnienia stosunku pracy oraz ponownym ich opłaceniu przez powoda w całości;

3. art. 8 k.p., przez błędne niezastosowanie tego przepisu i nieuznanie, że żądanie powoda jest uzasadnione z punktu widzenia zasad współżycia społecznego i nie narusza słusznego interesu pracownika, a przeciwnie - w wyniku działań podejmowanych przez pozwanego doszło do nienależnego przysporzenia po jego stronie o charakterze majątkowym, do czego powód nie był zobowiązany wobec P.G. w świetle ustalenia istnienia

stosunku pracy, a mimo to osiągnął on korzyść ze względu na regulacje prawne nakładające obowiązki na płatnika składek i zaliczek na podatek dochodowy wobec instytucji publicznych, przy jednoczesnym braku jasnej podstawy prawnej do żądania zwrotu nadpłaconej części wynagrodzenia, w której zawarte były konieczne składki ubezpieczeniowe i podatki;

4. art. 16 ust. 1e ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w związku z art. 2 ust. 1 pkt 13, lit. a ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, zgodnie z którym składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i chorobowe od wynagrodzenia z tytułu nielegalnego zatrudnienia oraz od części nieujawnionego wynagrodzenia nie obciążają ubezpieczonego i opłacane są w całości z własnych środków przez płatnika składek, podczas gdy powołany powyżej przepis nie obowiązywał w chwili orzekania w przedmiotowej sprawie przez Sąd Okręgowy w Łodzi (co stanowiło także przedmiot zarzutu apelacyjnego), albowiem przepis ten wszedł w życie 1 stycznia 2022 r. i dotyczył wyłącznie zdarzeń, które wystąpiły po tej dacie, pomimo to Sąd Apelacyjny w Łodzi uznał, że Sąd pierwszej instancji dokonał prawidłowej subsumpcji, wykładni i zastosowania powyższych przepisów prawa materialnego.

Skarżąca wniosła o przyjęcie skargi kasacyjnej do rozpoznania z uwagi na występowanie w sprawie istotnych zagadnień prawnych oraz jej oczywistą zasadność.

Skarżący stwierdził, że na gruncie ustalonego stanu faktycznego oraz obowiązujących przepisów prawa wyłaniają się następujące istotne zagadnienia prawne:

1. czy w przypadku zmiany formy zatrudnienia, a tym samym tytułu ubezpieczenia społecznego, zdrowotnego i źródła uzyskiwania dochodu z dotychczasowej współpracy opartej na realizacji umowy cywilnoprawnej zawartej pomiędzy podmiotami gospodarczymi (ściśle powiązanej z obowiązkiem odprowadzenia składek na ubezpieczenie społeczne i zdrowotne oraz zaliczek na podatek dochodowy), na zatrudnienie pracownicze ustalone w wyniku prawomocnego wyroku Sądu, zgodne z prawem jest zachowanie przez ubezpieczonego i podatnika

zarazem odprowadzonych należności z pierwotnego tytułu oskładkowania i opodatkowania dochodu wynikającego z wykonania tej samej pracy, który to tytuł okazał się jednak nieprawidłowy i skutkował koniecznością powtórnego odprowadzenia danin publicznych przez podmiot zatrudniający wynikających z ustalonego stosunku pracy ?

2. czy następce wywiązanie się z obowiązków przez płatnika składek ubezpieczeniowych i zaliczek na podatek dochodowy w związku z orzeczonym istnieniem stosunku pracy w miejsce dotychczasowej współpracy podmiotów gospodarczych wiąże się z obowiązkiem zwrotu po stronie dawnego kontrahenta, a obecnie pracownika, uprzednio odprowadzonych ze środków wypłaconych przez podmiot zatrudniający składek i podatków wynikających z prowadzonej działalności gospodarczej, która okazała się być stosunkiem pracy ?

3. czy w sytuacjach opisanych w pytaniach nr 1 i 2 pozwanego należy traktować jak bezpodstawnie wzbogaconego i zobowiązanego do zwrotu zapłaconych w okresie prowadzonej działalności gospodarczej danin publicznoprawnych, które ponad uzasadnioną miarę zasiliły jego konta ubezpieczeniowe i podatkowe, jako że pozostał ich beneficjentem w sytuacji, gdy działalność gospodarcza została uznana za niewłaściwą formę współpracy i spowodowała po stronie powoda obowiązek powtórnego odprowadzenia takich samych danin publicznoprawnych, lecz z innego tym razem tytułu, przez co ten sam dochód został dwukrotnie oskładkowany i opodatkowany ?

W przekonaniu skarżącej za oczywistą zasadnością skargi kasacyjnej przemawia niewłaściwe i nieuprawnione zastosowanie art. 16 ust. 1e ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych w związku z art. 2 ust. 1 pkt 13 lit. a ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, gdyż art. 16 ust. 1e nie obowiązywał w chwili orzekania w przedmiotowej sprawie przez Sąd Okręgowy, bowiem wszedł w życie 1 stycznia 2022 r. i dotyczył wyłącznie zdarzeń, które wystąpiły po tej dacie.

Pozwany, w odpowiedzi na skargę, wniósł o wydanie postanowienia odmawiającego przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania i zasądzenie od

skarżącej na swoją rzecz zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego, w tym kosztów zastępstwa procesowego według norm przepisanych, wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od daty uprawomocnienia się orzeczenia do dnia zapłaty.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stosownie do art. 398⁹ § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy przyjmuje skargę kasacyjną do rozpoznania, jeżeli w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne (pkt 1), istnieje potrzeba wykładni przepisów prawnych budzących poważne wątpliwości lub wywołujących rozbieżności w orzecznictwie sądów (pkt 2), zachodzi nieważność postępowania (pkt 3) lub skarga jest oczywiście uzasadniona (pkt 4).

Istotnym zagadnieniem prawnym w rozmiennieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. jest zagadnienie nowe, nierozwiązane dotąd w orzecznictwie, którego rozstrzygnięcie może przyczynić się do rozwoju prawa. W konsekwencji nie można uznać, że w sprawie występuje istotne zagadnienie (art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c.), jeśli Sąd Najwyższy zajął już stanowisko w kwestii prawnej przedstawianej w skardze i wyraził swój pogląd we wcześniejszych orzeczeniach (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 16 stycznia 2003 r., I PK 230/02, OSNAPIUS - wkładka z 2003 r. nr 13, poz. 5; z dnia 10 marca 2010 r., II UK 363/09, LEX nr 577467; z dnia 12 marca 2010 r., II UK 400/09, LEX nr 577468; z dnia 19 stycznia 2012 r., I UK 328/11, LEX nr 1215423; z dnia 19 marca 2012 r., II PK 294/11, LEX nr 1214578).

W świetle utrwalonego orzecznictwa Sądu Najwyższego oczywista zasadność skargi kasacyjnej wynika zwykle z oczywistego, widocznego *prima facie* naruszenia przepisów prawa polegającego na sprzeczności wykładni lub stosowania prawa z jego brzmieniem lub powszechnie przyjętymi regułami interpretacji. Nie chodzi zatem o takie naruszenie prawa, które może stanowić podstawę skargi w rozumieniu art. 398⁴ § 1 k.p.c., lecz o naruszenie kwalifikowane (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 26 lutego 2008 r., II UK 317/07, LEX nr 453107; z dnia 25 lutego 2008 r., I UK 339/07, LEX nr 453109; z dnia 26 lutego 2001 r., I PKN 15/01, OSNAPIUS 2002 nr 20, poz. 494; z dnia 17 października 2001 r., I PKN 157/01, OSNP 2003 nr 18, poz. 437; z dnia 8 marca 2002 r., I PKN 341/01, OSNP 2004 nr 6, poz. 100, czy wyrok Sądu Najwyższego z dnia

22 stycznia 2008 r., I UK 218/07, LEX nr 375616). Przy czym przesłanką przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania nie jest oczywiste naruszenie konkretnego przepisu prawa materialnego lub procesowego, lecz sytuacja, w której naruszenie to spowodowało wydanie oczywiście nieprawidłowego orzeczenia. Sam zarzut naruszenia (nawet oczywistego) określonego przepisu (przepisów) nie prowadzi wprost do oceny, że skarga kasacyjna jest oczywiście uzasadniona (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 7 stycznia 2003 r., I PK 227/02, OSNP 2004 nr 13, poz. 230; z dnia 11 stycznia 2008 r., I UK 285/07, LEX nr 442743; z dnia 11 kwietnia 2008 r., I UK 46/08, LEX nr 469185; z dnia 9 czerwca 2008 r., II UK 37/08, LEX nr 494133; z dnia 17 maja 2018 r., IV CSK 599/17, LEX nr 2499804). Skarżący musi więc wykazać, że następstwa wytkniętej w skardze wadliwości postępowania i orzekania były tego rodzaju (bądź skali), że kształtowały one lub współkształtowały treść kwestionowanego w sprawie orzeczenia (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 10 lutego 1997 r., I CKN 57/96, OSNC 1997 nr 6-7, poz. 82; z dnia 24 października 2006 r., II PK 38/06, LEX nr 950620 oraz wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 17 marca 2006 r., I CSK 63/05, LEX nr 179971; z dnia 5 grudnia 2007 r., II PK 103/07, LEX nr 863973; z dnia 16 czerwca 2011 r., III UK 213/10, LEX nr 950436; z dnia 26 kwietnia 2018 r., IV CSK 573/17, LEX nr 2497707).

Wstępnie zaznaczyć należy, że jeśli w sprawie miałyby zastosowanie art. 16 ust. 1e ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, to stanowiłby on podstawę prawną do obciążenia płatnika odpowiednio zobowiązaniem składkowym finansowanym przez pracownika (tu: pozwanego), co z góry przekreślałoby przyjęcie, że pozwany – w odniesieniu do składek - uzyskał korzyść majątkową bez pod stawy prawnej (art. 405 k.c.).

Artykuł 16 ust. 1e ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych wszedł w życie z dniem 1 stycznia 2022 r. na podstawie ustawy z dnia 29 października 2021 r. o zmianie ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych, ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2021 r., poz. 2105; dalej ustawa zmieniająca). Zgodnie z art. 69 ust. 1 ustawy zmieniającej, przepisy ustaw zmienianych w art. 1, art. 2, art. 8, art. 9 i art. 15, w brzmieniu nadanym niniejszą ustawą, mają zastosowanie do przypadków

nielegalnego zatrudnienia w rozumieniu art. 2 ust. 1 pkt 13 lit. a ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz.U. z 2021 r. poz. 1100, 1162 i 1621) oraz przypadków nieujawniania właściwym organom części wynagrodzenia ze stosunku pracy, zaistniałych od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy. Z przepisu tego wynika, że w niniejszej sprawie nie mógł mieć zastosowania art. 16 ust. 1e ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych.

Należy jednak zwrócić uwagę że Sąd Najwyższy na tle stanu prawnego sprzed 1 stycznia 2022 r. wypowiadał się w kwestii możliwości skutecznego dochodzenia od pracowników zwrotu uiszczonych składek na ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne w części, która powinna być finansowana przez tych pracowników.

Jak wskazano w przywołanym wyżej postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2018 r., III PZP 3/18, w orzecznictwie Sądu Najwyższego już od kilkudziesięciu lat przyjmuje się, że podstawę prawną roszczeń płatnika, który zapłacił podatek obciążający podatnika, o zwrot zapłaconej kwoty stanowią przepisy o bezpodstawnym wzbogaceniu, czyli art. 405 i nast. k.c. (zamiast wielu zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2013 r., I PK 171/12, LEX nr 1375021 i powołane tam orzecznictwo). Dlatego płatnik, który z własnych środków uiszczył właściwemu organowi finansowemu należność z tytułu obciążającego podatnika podatku, może dochodzić od tego podatnika w drodze procesu cywilnego zwrotu uiszczonej za niego należności podatkowej (uchwała Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1978 r., III CZP 18/78, OSNC 1978 nr 12, poz. 218). Trzeba również pamiętać, że przepisy Kodeksu cywilnego traktują nienależne świadczenie jako szczególny wypadek bezpodstawnego wzbogacenia (art. 410 § 1 k.c.). Przyczyną powstania roszczenia z tytułu nienależnego świadczenia pozostaje więc nadal bezpodstawność („bez podstawy prawnej”) przesunięcia majątkowego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 grudnia 2009 r., II PK 77/09, LEX nr 1615163). To z kolei oznacza, że Kodeks cywilny - mimo uregulowania w odrębnych przepisach instytucji bezpodstawnego wzbogacenia i nienależnego świadczenia - uważa je za normujące jedną instytucję (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 1966 r., II PR 512/66, OSNC 1967 nr 7-8, poz. 136).

Już w uchwale z dnia 20 września 1990 r., III PZP 14/90 (OSNC 1991 nr 2-3, poz. 29), Sąd Najwyższy uznał, że jednym z podstawowych obowiązków pracodawcy jest terminowa zapłata wynagrodzenia za pracę ustalonego przez strony w umowie o pracę. Faktycznie wypłacana kwota wynagrodzenia może zostać obniżona o prawidłowo obliczone (naliczone) świadczenia publicznoprawne, które obciążają wynagrodzenie pracownika i które tylko są przekazywane przez pracodawcę działającego w charakterze płatnika na rzecz Skarbu Państwa. W przypadku wadliwego obliczenia kwoty wynagrodzenia do wypłaty, skutkującego wypłaceniem zaniżonej kwoty, pracownik ma roszczenie w stosunku do pracodawcy. Jest to roszczenie o wypłatę wynagrodzenia w prawidłowej wysokości, obejmujące część wynagrodzenia, która wadliwie została potrącona przez pracodawcę. Natomiast w przypadku wypłacenia wynagrodzenia bez uprzedniego odliczenia wymaganych przez prawo publiczne świadczeń (obciążających wynagrodzenie ustalone w umowie o pracę) pracownik otrzymuje świadczenie nienależne, które powinien zwrócić. Wierzytelność pracownika z tytułu wynagrodzenia za pracę jest bowiem - na mocy przepisów prawa publicznego - obciążona wierzytelnością Skarbu Państwa, co oznacza, że pracodawca dokonujący pobrania i odprowadzenia na stosowny rachunek składek na ubezpieczenia społeczne lub zdrowotne czy też zaliczek na podatek dochodowy, zostaje w tym zakresie zwolniony z długu wobec pracownika (wynikającego z umowy o pracę i obowiązku wypłaty umówionego wynagrodzenia). W ten sposób zaakceptowano pośrednio zastosowanie szczególnej postaci bezpodstawnego wzbogacenia jaką jest instytucja nienależnego świadczenia w sprawach o zwrot tej części wypłaconego pracownikowi wynagrodzenia, która powinna służyć sfinansowaniu ze środków pracownika należności publicznoprawnych go obciążających.

W wyroku z dnia 14 stycznia 2013 r., I PK 171/12 (LEX nr 1375021) Sąd Najwyższy przyjął, że pracownik wzbogacony o kwotę podatku i składek na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne ma obowiązek zwrócić ją pracodawcy. W uzasadnieniu tego rozstrzygnięcia wyjaśniano, że w utrwalonym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że płatnik, który zapłacił podatek obciążający podatnika może dochodzić zwrotu zapłaconej kwoty podatku od tego podatnika na

podstawie przepisów o bezpodstawnym wzbogaceniu. Stanowisko to zachowuje nadal aktualność, ponieważ w obowiązującym obecnie modelu finansowania systemu ubezpieczeń społecznych składki w części finansowane są ze środków pracodawcy a w części ze środków pracownika. W przypadku składek na ubezpieczenia zdrowotne składka obciąża w całości pracownika. W obu przypadkach pracodawca pełni funkcję płatnika składek, przekazując należne składki za pracownika ze środków tego pracownika. W sytuacji, w której pracodawca uiszcza składki należne od wynagrodzenia pracownika z własnych środków a nie ze środków pracownika, którymi może dysponować w zakresie dozwolonym przez art. 87 k.p. celem dokonania stosownego potrącenia, pracownik otrzymuje świadczenie nienależne w postaci wyższej sumy pieniężnej niż ta, jaką powinien rzeczywiście otrzymać po potrąceniu z wypłacanego mu wynagrodzenia świadczeń publicznoprawnych. W ten sposób uzyskuje korzyść majątkową kosztem pracodawcy-płatnika. Pracodawca jest bowiem zobowiązany do wypłaty pracownikowi wynagrodzenia za pracę ustalonego w umowie o pracę i innych przepisach płacowych obowiązujących u danego pracodawcy. Z kwoty przekazywanej faktycznie pracownikowi w wykonaniu tego zobowiązania pracodawcy potrąca się sumy odpowiadające podatkom oraz składkom na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne w takiej części, w jakiej składki te obciążają pracownika a nie pracodawcę. Kierując się taką argumentacją, w sprawie I PK 171/12 oddalono zarzut naruszenia art. 405 k.c.

Z kolei w uchwale z dnia 5 grudnia 2013 r., III PZP 6/13 (OSNP 2014 nr 11, poz. 154) Sąd Najwyższy, odpowiadając na pytanie o bieg terminu przedawnienia roszczenia pracodawcy z tytułu bezpodstawnego wzbogacenia będącego następstwem zapłaty przez niego składek na ubezpieczenia społeczne pracowników w części, która powinna być przez nich finansowana, po przedstawieniu zasad potrącania przez pracodawcę-płatnika należności publicznoprawnych z wynagrodzenia za pracę, jedynie pośrednio zaaprobował dopuszczalność stosowania art. 405 k.c. do roszczeń tego rodzaju.

W oparciu o przywołane orzecznictwo Sąd Najwyższy (w powołanym postanowieniu) przyjął, że wypłacenie pracownikowi wynagrodzenia w części odpowiadającej należnościom publicznoprawnym finansowanym ze środków

pracownika wywołuje ten skutek, że pracownik otrzymał od pracodawcy świadczenie nienależne. Pracodawca był bowiem - na podstawie przepisów prawa publicznego zobowiązany do wypłacenia pracownikowi jedynie kwoty zwanej potocznie wynagrodzeniem netto, a zatem tej części umówionego wynagrodzenia, która „pozostała” po dokonaniu stosownych potrąceń zgodnie z regułami wynikającymi z prawa publicznego. Dalej Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że zgodnie z art. 411 k.c. w pewnych sytuacjach żądanie zwrotu świadczenia nienależnego jest wyłączone. Szczególną uwagę należy zwrócić przy tym na art. 411 pkt 2 k.c. Przepis ten ma zastosowanie w sytuacji, gdy ten, kto spełnił świadczenie, nie był co prawda prawnie do tego zobowiązany, lecz można mu przypisać moralny obowiązek wobec przyjmującego świadczenie. W takiej sytuacji spełnienie świadczenia czyni zadość zasadom współżycia społecznego. Nie można więc żądać jego zwrotu. W sprawach ze stosunku pracy Sąd Najwyższy przyjmował za czyniące zadość zasadom współżycia społecznego spełnienie świadczenia nienależnego w okolicznościach takich jak:

1) wypłacanie bez podstawy prawnej podwyższonego wynagrodzenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2000 r., I PKN 42/00, OSNAPiUS 2002 nr 8, poz. 188);

2) udzielenie pomocy pracownikowi, który znalazł się w szczególnej sytuacji losowej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 marca 1981 r., IV PR 59/81, OSNCp 1981 nr 9, poz. 179).

Sąd Najwyższy (w postanowieniu) zwrócił uwagę, że przy stosowaniu art. 411 pkt 2 k.c. nie chodzi o to, że zwrot nienależnego świadczenia przez osobę, która uzyskała korzyść majątkową bez podstawy prawnej, byłby sprzeczny z zasadami współżycia społecznego, ale o to, że już samo domaganie się tego zwrotu przez osobę, która spełniła świadczenie, jest niemożliwe (niedopuszczalne). Ocenie z punktu widzenia zgodności lub sprzeczności z zasadami współżycia społecznego nie podlega w tym przypadku żądanie zwrotu świadczenia (gdyż w takiej sytuacji sąd stosowałby art. 5 k.c. lub identyczny w swojej treści normatywny art. 8 k.p.), ale samo spełnienie nienależnego świadczenia. Przepis art. 411 pkt 2 k.c. jest przy tym przepisem szczególnym w stosunku do art. 5 k.c. i art. 8 k.p. Nie można zatem powoływać się na nadużycie prawa podmiotowego (art. 5 k.c. lub

art. 8 k.p.) przez osobę żądającą zwrotu świadczenia jako nienależnego w sytuacji, gdy zgodnie z art. 411 pkt 2 k.c. spełnienie takiego świadczenia czyni zadość zasadom współżycia społecznego.

W odniesieniu do stosowania art. 411 pkt 2 k.c. Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że pracodawca co do zasady nie może żądać zwrotu nienależnego świadczenia w wysokości odpowiadającej składkom na ubezpieczenia społeczne, które powinny zostać sfinansowane ze środków pracownika. Zasady współżycia społecznego wymagają bowiem, aby strony stosunków cywilnoprawnych, w tym zwłaszcza stosunków pracy, nie nadużywały swojej przewagi kontraktowej oraz nie czerpały korzyści z podjętych przez siebie działań bezprawnych. Należy mieć na względzie, że osoba zatrudniona na podstawie umowy cywilnoprawnej, której zatrudnienie zostało następnie uznane za wykonywane na podstawie stosunku pracy (art. 22 § 1¹ k.p.) nie korzystała - w okresie wykonywania pracy na podstawie umowy cywilnoprawnej - z szeregu uprawnień przysługujących pracownikowi formalnie zatrudnionemu na podstawie umowy o pracę. W tych okolicznościach nienależnie wypłacone przez pracodawcę – „zawyżone” o część składkową - wynagrodzenie stanowi swoistą rekompensatę dla takiego pracownika za zwiększoną i korzystną dla pracodawcy (w okresie wykonywania takiej umowy) elastyczność zatrudnienia oraz brak świadczeń przysługujących pracownikowi.

Ostatecznie Sąd Najwyższy skonstruował, że w przypadku ustalenia wyrokiem, że pracownik wykonujący pracę na podstawie umowy cywilnoprawnej był zatrudniony na podstawie stosunku pracy zaś wysokość świadczeń wypłacanych pracownikowi na podstawie tej umowy odpowiadała wynagrodzeniu za pracę obejmującemu składki na ubezpieczenia społeczne i zdrowotne, pracodawca - z reguły - nie może żądać od tego pracownika zwrotu wypłaconego wynagrodzenia odpowiadającego kwocie zapłaconych przez pracodawcę z jego środków należności z tytułu składek za ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne w części, która powinna być sfinansowana ze środków pracownika (art. 411 pkt 2 i art. 410 § 2 k.c. w związku z art. 300 i art. 87 § 1 k.p.), chyba że - zawierając umowę cywilnoprawną - pracownik dążył do uzyskania wyższego wynagrodzenia kosztem redukcji obciążeń publicznoprawnych należnych w przypadku wykonywania zatrudnienia w ramach stosunku pracy. Pogląd ten został następnie

podzielony w wyrokach Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 2022 r., III PSKP 70/21 (OSNP 2023 nr 1, poz. 5) oraz z dnia 23 maja 2023 r., II PSKP 21/22 (LEX nr 3559636).

Na to właśnie stanowisko powołał się Sąd drugiej instancji (obok konstatacji, że zasadna jest argumentacja nawiązująca do obecnie obowiązującej regulacji prawnej) i ma to zasadnicze znaczenie w kontekście twierdzenia skarżącej o oczywistej zasadności skargi. Niezależnie bowiem od błędnego poglądu, że zastosowanie w niniejszej sprawie ma art. 16 ust. 1e ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, nie może umknąć uwadze przedstawiony wyżej pogląd, że pracodawca może żądać od pracownika zwrotu wypłaconego wynagrodzenia odpowiadającego kwocie zapłaconych przez pracodawcę z jego środków należności z tytułu składek za ubezpieczenia społeczne i ubezpieczenie zdrowotne w części, która powinna być sfinansowana ze środków pracownika jedynie w sytuacji, gdy pracownik - zawierając umowę cywilnoprawną - dążył do uzyskania wyższego wynagrodzenia kosztem redukcji obciążeń publicznoprawnych należnych w przypadku wykonywania zatrudnienia w ramach stosunku pracy. Takich okoliczności nie ustalono w sprawie ani też skarżąca ich nie powoływała.

Skoro zostało już wyjaśnione w orzecznictwie Sądu Najwyższego, w jakiej sytuacji pracodawca (w stanie prawnym przed 1 stycznia 2022 r.) może domagać się od pracownika zwrotu wypłaconego pracownikowi wynagrodzenia w części odpowiadającej należnościom publicznoprawnym finansowanym ze środków pracownika, to nie ma podstaw, aby przyjąć, że w sprawie występują istotne zagadnienia prawne sformułowane przez skarżącego. Wszystkie pytania sprowadzają się do uzyskania odpowiedzi, czy pracodawca może domagać się od pracownika zwrotu tej części wypłaconego wynagrodzenia, które wysokością odpowiada części obowiązku składowego i podatkowego obciążającego pracownika.

Skarga nie jest oczywiście uzasadniona dlatego, że w odniesieniu do kwestii składowych – nie ustalono okoliczności, które przełamywałyby regułę, że spełnienie świadczenia przez pracodawcę (wypłacenie wynagrodzenia w części odpowiadającej należnościom publicznoprawnym finansowanym ze środków pracownika) czyni zadość zasadom współżycia społecznego (art. 411 pkt 2 k.c.).

Skarżąca nie zdołała zatem wykazać, że zachodzi potrzeba rozpoznania przez Sąd Najwyższy wniesionej przez nią skargi kasacyjnej, wobec czego z mocy art. 398⁹ § 2 k.p.c. orzeczono jak w sentencji. O kosztach postępowania kasacyjnego rozstrzygnięto zgodnie z art. 398²¹ w związku z art. 98 § 1 i § 1¹ k.p.c. w związku z § 10 ust. 4 pkt 2 w związku z § 9 ust. 1 pkt 2 w związku z § 2 pkt 6 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 października 2015 r. w sprawie opłat za czynności adwokackie (Dz.U. z 2023 r., poz. 1964 ze zm.).

[SOP]

[az]